

ВРУ. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4385-17>

11. Бондаренко Г. А. Менеджмент гостиниц и ресторанов: учеб. пособие / Г. А. Бондаренко. — М.: Новое знание, 2006. — 365 с.

12. Рішення Апеляційного суду Хмельницької області від 03.10.2011 р. по справі № 22ц-3032/11 [Електронний ресурс] // НАУ. — № реєстрації 19495632.

УДК 347.956:347.921(477)

Д. Цихоня,

аспірант кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВО АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ОСОБАМИ, ЯКІ НЕ БРАЛИ УЧАСТІ У СПРАВІ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3 Конституції України). Частина 1 ст. 55 Основного Закону держави гарантує кожному захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі ст. 64 Конституції України не може бути обмежено [1].

Положення Основного Закону держави, що гарантують судовий захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів, кореспондують міжнародно-правовим актам, зокрема ст. 8 Загальної декларації з прав людини, ч. 3 ст. 2, ч. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що засвідчує про гармонізацію та адаптацію національно-

го законодавства до законодавства європейського співтовариства.

Забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, відповідно до п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, є однією із основних засад судочинства. Право на оскарження судового рішення гарантовано ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судового рішення, а також на перегляд справи Верховним Судом України. Апеляційна перевірка рішень і ухвал є гарантією здійснення права на судовий захист. Перегляд рішень і ухвал в апеляційному порядку є також засобом виправлення вищестоящим судом, який перевіряє законність і обґрунтованість рішень та ухвал суду першої інстанції, допущених помилок і формування судової практики. У літературі та судовій практиці апеляцію вважають одним із видів перегляду судових рішень і ухвал [2, 336].

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 27.01.2010 року № 3-рп/2010 [3] визнав право на апеляційне оскарження судових рішень

в контексті положень ч. 1, 2 ст. 55, п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України як складову права кожного на звернення до суду і зазначив, що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження.

Однією з умов реалізації права апеляційного оскарження є належність особи до кола суб'єктів, які мають право подати апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції.

Питання апеляційного оскарження судових рішень традиційно є предметом активних досліджень у науці цивільного процесуального права таких вчених, як, зокрема: М. М. Бородін, П. О. Гвоздик, Л. Є. Гузь, К. В. Гусаров, О. В. Дем'янова, В. В. Комаров, В. А. Кройтор, Д. Д. Луспенник, Р. М. Мінченко, О. М. Трач, Є. А. Чернушенко, П. І. Шевчук та ін.

Науково-практичний інтерес набувають питання, пов'язані з реалізацією права апеляційного оскарження, зокрема, з визначенням кола осіб, які мають право на звернення до суду з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції. Нагальними потребами сьогодення є дослідження проблематики надання права апеляційного оскарження особам, які не брали участі у розгляді справи судом першої інстанції, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Відповідно, метою даної статті є дослідження та аналіз проблемних питань щодо реалізації права на апеляційне оскарження особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Питання щодо суб'єктів права апеляційного оскарження на законодавчому рівні вирішено у ч. 1 ст. 292 ЦПК України. Згідно з положеннями даної статті сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково. Відповідно, суб'єктами апеляційного оскарження

можуть бути також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Що, у свою чергу, засвідчує про те, що коло осіб, які можуть звернутися до суду з апеляційною скаргою, законодавцем необмежено. Аналогічні приписи містяться у ст. 13 ЦПК України, відповідно до якої особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не беруть участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, мають право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень у випадках та порядку, встановлених даним кодексом.

Право на апеляційне оскарження особами, які не брали участі у справі, позитивно сприйнято і судовою практикою, зокрема, закріплено у п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 року «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку». Однак реалізація даного права, згідно з позицією спеціалістів Верховного Суду України, обумовлена умовою, а саме можливістю апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції зазначеними особами лише у разі, коли суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Варто відзначити, що на відміну від чинного цивільного процесуального законодавства, що значно розширив коло суб'єктів апеляційного оскарження, ЦПК України в редакції від 18.07.1963 року у ч. 1 ст. 290 передбачав можливість звернення з апеляційною скаргою лише для сторін, а також інших осіб та прокурора, які брали участь у розгляді справи. Відповідно, суб'єктами апеляційного оскарження визнавались особи, які брали участь у розгляді справи, — сторони (позивач, відповідач), треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, їх представники і правонаступники, заявники та заінтересовані особи у справах окремого провадження, а також прокурор у випадках, передбачених законодавством [4, 13].

О. В. Іванова під особами, не залученими до участі у справі, права яких порушені рішенням суду, розуміє

суб'єктів спірного матеріального правовідношення, не наділених процесуальним статусом при провадженні у справі в суді першої інстанції. При цьому характерними рисами даних осіб вчена визначає: їх фактичну і юридичну неучасть у справі (в суді першої інстанції); появу у процесі після ухвалення рішення судом першої інстанції; порушення прав і охоронюваних законом інтересів таких осіб рішенням суду; наявність як матеріальної, так і процесуальної заінтересованості у результаті справи, виступ на захист власних інтересів [5].

Надання права апеляційного оскарження суб'єктам, які не брали участі у розгляді справи судом першої інстанції, означає можливість оскарження рішення в апеляційному порядку особами, які не мають статусу осіб, що беруть участь у справі, і не були повідомлені про час та місце судового розгляду за умови, якщо рішенням суду вирішено питання про їх права і обов'язки [6].

У зв'язку з зазначеним суттєвого теоретичного та практичного значення отримує питання щодо набуття суб'єктом статусу особи, яка бере участь у справі. З даного приводу С. С. Бичкова зазначає, що цивільного процесуального правового статусу осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, фізичні та юридичні особи, держава, а також інші учасники правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, набувають з моменту відкриття провадження у справі, а якщо вони вступають у цивільний процес після відкриття провадження у ньому — з моменту притягнення (залучення) чи допуску їх до участі у справі [7, 42]. Зокрема, цивільний процесуальний статус третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, виникає в учасників правовідносин, справи щодо яких розглядаються у порядку цивільного судочинства, не з моменту відкриття провадження у справі, а з моменту їх вступу у справу або залучення до участі в справі за клопотанням сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, або з ініціативи суду [8].

Традиційно у науці цивільного процесуального права елементами цивільного процесуального статусу визначено цивільні процесуальні права та цивільні процесуальні обов'язки. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, згідно з ч. 9 ст. 6 ЦПК України, мають право на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду відповідної справи. Особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив про їх права, свободи чи обов'язки, мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень і ухвал. Що, у свою чергу, сприяє особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, у підготовці апеляційної скарги і можливості обґрунтувати у ній ті права і обов'язки, вирішення щодо яких мало місце у рішенні суду першої інстанції. Під час провадження в апеляційному суді ці особи наділяються правами осіб, які беруть участь у справі, а саме правом брати участь у розгляді справи в апеляційній інстанції, заявляти клопотання, подавати докази. Це забезпечує їм можливість бути активними учасниками процесу доказування в апеляційному суді [9, 70].

Надання особам, які не брали участі у розгляді справи, права на апеляційне оскарження рішень судів, що стосуються їх прав і обов'язків, на думку Ю. Радзівського, є виправданим, оскільки єдиною можливістю захисту своїх прав у випадку незгоди зі змістом відповідного рішення для зазначених вище осіб є оскарження такого рішення в апеляційному порядку. Разом з тим помилкою законодавця, і з цим варто погодитися, вчений відзначає відсутність в ЦПК норми, що встановлює право осіб, які не брали участі у розгляді справи, на оскарження ухвал, що стосуються їх прав і обов'язків [10].

К. В. Гусаров відзначає, що оскільки ст. 292 ЦПК України не обмежує кола суб'єктів апеляційного оскаржен-

ня, то до суду зі скаргою може звернутися будь-яка особа, яка вважає, що її права порушені рішенням суду, що оскаржується. У зв'язку з чим вчений не виключає можливості зловживання процесуальними правами з метою затримання набрання рішенням законної сили з боку будь-якої особи, на думку якої судові рішення зачіпає її права чи інтереси [11, 837].

Подібні твердження щодо вірогідності безпідставного звернення до суду апеляційної інстанції будь-якої особи, яка вважає, що суд першої інстанції припустився помилки, В. А. Кройтор вважає перебільшенням, «...оскільки більшість громадян навряд чи буде витрачати час та кошти на оскарження рішення суду, що в дійсності не зачіпає їх прав та обов'язків. Поодинокі ж випадки необгрунтованого звернення до суду, без сумніву, зустрічаються і в практиці судів першої інстанції». Надання можливості оскаржувати рішення суду першої інстанції особам, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, на думку вченого, є виправданою і сприяє не лише захисту прав та інтересів таких осіб, а й реалізації принципу процесуальної економії, оскільки не змушує осіб, яких стосується рішення, вирішувати свою проблему, що створило рішення суду, через суд першої інстанції [12, 199].

Можливість звернення особи до суду за захистом обумовлена, зокрема, наявністю у неї юридичної заінтересованості. Заінтересованою в цивільному процесі визнається особа, яка звертається до суду за захистом своїх порушених чи оспорюваних прав та інтересів, які охороняються законом і в силу цього підлягають судовому захисту. Отже, якщо звернення особи до суду обумовлено іншими корисливими цілями, що нерідко має місце в судовій практиці, відсутня заінтересованість в зазначеному вище розумінні [13, 92].

М. І. Балюк, Д. Д. Луспенник вважають, що якщо суд ухвалив рішення безпосередньо про права, свободи чи обов'язки осіб, які не брали участі у справі, то вони є особами матеріально

заінтересованими у вирішенні справи в апеляційній інстанції, тобто вони мають процесуальний законний інтерес. Виступають в суді апеляційної інстанції від свого імені і на захист своїх прав [14, 461].

Зазначені особи в обов'язковому порядку повинні обгрунтувати своє право на апеляційне оскарження посиланням на те, які саме права та обов'язки вирішив суд [15, 66].

Пленум Верховного Суду України у п. 8 постанови «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку» зазначив, що при поданні апеляційної скарги особою, яка не брала участі у справі, про права та обов'язки якої суд першої інстанції питання не вирішував, подання скарги на ухвалу суду, що не підлягає апеляційному оскарженню, суддя-доповідач постановляє ухвалу про відмову в прийнятті апеляційної скарги. Позиція Пленуму Верховного Суду України віднайшла підтримку і в правовій доктрині. Деякими процесуалістами відзначається можливість відмови у прийнятті апеляційної скарги у разі звернення до суду апеляційної інстанції особи, яка не брала участі у справі, про права та обов'язки якої суд питання не вирішував [14, 483]. Однак такі висновки є передчасними, необгрунтованими та такими, що не відповідають приписам чинного цивільного процесуального законодавства, яке не передбачає можливості для суду апеляційної інстанції винести ухвалу про відмову в прийнятті апеляційної скарги у разі оскарження рішення суду особами, які не мають права на таке оскарження. Відповідно, як слушно відзначає К. В. Гусаров, положення п. 8 зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України є нелогічним «...відносно того, що питання про прийняття апеляційної скарги до розгляду у випадку оскарження судового рішення особою, яка не брала участі в розгляді справи, має вирішуватися суддею-доповідачем на етапі прийняття до розгляду апеляційної скарги» [11, 837–838].

Отже, питання реалізації права апеляційного оскарження пов'язано з на-

явністю такої умови, як належність суб'єкта до кола осіб, які мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції. Системний аналіз положень міжнародних нормативно-правових актів (ст. 8 Загальної декларації з прав людини, ч. 3 ст. 2, ч. 1 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), Конституції України (ч. 1 ст. 55, 64, п. 8 ч. 3 ст. 129), ЦПК України (ст. ст. 3, 13), Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 14) надає змогу визначити, що судовий захист, у тому числі і захист у суді апеляційної інстанції, гарантується кожному. Право апеляційного оскарження, крім осіб, які беруть участь у справі, поширюється також і на тих осіб, які не брали участі у справі за умови, що суд вирішив питання про їх права та обов'язки. Розширення кола осіб, які мають право на звернення до суду апеляційної інстанції, безумовно, є прогресивним явищем, таким, що сприяє захисту прав та охоронюваних інтересів даних осіб і в теоретичному та практичному аспекті потребує подальшого дослідження.

Ключові слова: апеляційне провадження, право апеляційного оскарження, суб'єкти апеляційного оскарження, особи, які не брали участі у справі.

Стаття присвячена дослідженню особливостей суб'єктного складу апеляційного провадження. Основна увага зосереджена на проблематиці розширення кола осіб, які мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції, зокрема, особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки.

Статья посвящена исследованию особенностей субъектного состава апелляционного производства. Основное внимание сосредоточено на проблематике расширения круга лиц, имеющих право обжаловать в апелляционном порядке решение суда первой

инстанции, в частности лицами, не принимающими участие в деле, если суд разрешил вопрос о их правах и обязанностях.

The article covers the research of the features of the subject structure of the process of appeal. The main attention is given to the problem of expanding the category of people who have a right to appeal against court's decision. Particularly there is given the suggestion to include the people who are not related to the court case, but if the court would have made a decision covering their rights and obligations.

Література

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Р. М., Ярошенко П. П. та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25.12.1997 року № 9-зп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97>.
2. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / В. І. Тертишніков. — Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. — 576 с.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням гр. Заїченка В. Г. щодо офіційного тлумачення положення п. 18 ч. 1 ст. 293 ЦПК України у взаємозв'язку зі ст. 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27.01.2010 року № 3-рп/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-10>.
4. Чернушенко Є. А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Є. А. Чернушенко. — О., 2004. — 22 с.
5. Иванова О. В. Лица, не привлеченные к участию в деле, права которых нарушены решением суда, в российском гражданском и арбитражном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 [Електронний ресурс] / О. В. Иванова. — Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/litsa-ne-privlechennye-k-uchastiyu-v-dele>

prava-kotorykh-narusheny-resheniet-suda-v-rossiisk.

6. Гусаров К. В. Обжалование по правилам ГПК Украины судебного решения лицами, не принимавшими участия в деле, относительно прав и обязанностей которых суд вынес решение [Электронный ресурс] / К. В. Гусаров. — Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3810.html.

7. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія / С. С. Бичкова. — К. : Атіка, 2011. — 420 с.

8. Бичкова С. С. Порядок вступу в цивільну справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору [Електронний ресурс] / С. С. Бичкова. — Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknivs/2012_5/bichkova.htm.

9. Ніколів М. Деякі питання суб'єктного складу процесу доказування в суді апеляційної інстанції // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 2. — С. 69–72.

10. Радзиевский Ю. Право на обжалование: третий лишний? [Электронный ресурс] / Ю. Радзиевский. — Режим доступа : <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10007846>.

11. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова [та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2011. — 1352 с.

12. Кройтор В. А. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду // Право і безпека. — 2009. — № 1. — С. 198–205.

13. Короєд С. О. Юридична заінтересованість у цивільному процесі // Судова апеляція. — 2011. — № 4. — С. 86–93.

14. Балюк М. І. Практика застосування Цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспенік. — Х. : Харків юрид., 2008. — 708 с.

15. Мінченко Р. Деякі питання апеляційного провадження в цивільному судочинстві України // Юридичний вісник. — 2010. — № 4. — С. 65–68.